

XVIII

a m ž i a u s
studijos

2

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Valstybė. Kultūra. Edukacija

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

2

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Valstybė. Kultūra. Edukacija

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

LI
LEIDYKLA

Vilnius
2015

Redaktorių kolegija

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline (Lenkija), Londono universiteto koledžas

Dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Lietuvos edukologijos universitetas

Dr. Andrej MACUK

Baltarusijos mokslų akademijos Baltarusijos istorijos institutas

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Adam STANKEVIČ (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Doc. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ (pirmininkė)

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas

Recenzantai

Dr. Viktorija VAITKEVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas

Dr. Agnius URBANAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Redakcinės kolegijos adresas

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas: *rstukiene@mail.lt*, *stukiene@istorija.lt*

Knygos leidybą pagal „Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-8-47).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2015

© Straipsnių autoriai, 2015

© Lietuvos istorijos institutas, 2015

ISBN 978-9955-847-94-6

ISSN 2351-6968

LIETUVOS KARO MOKYKLOS XVIII A. VALSTYBĖS IR KARIUOMENĖS REFORMŲ KONTEKSTE

VALDAS RAKUTIS

Anotacija. Straipsnyje siekiama iširti XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikusią arba jos gyventojams skirtą karo mokyklų įtaką formuojant Lietuvos kariuomenės personalą ir įvertinti jų įtaką valstybės ir kariuomenės reformoms.

Reikšminiai žodžiai: XVIII a., švietimas, karo mokyklos, Lietuvos kariuomenė, karininkai, Varšuvos kadetų korpusas, Gardino (Vilniaus) kadetų korpusas, Lietuvos inžinerijos mokykla.

Apšvietos laikotarpis Europoje glaudžiai susijęs su švietimo įstaigų suklestėjimu ir transformacijomis. Šio laikotarpio karyba neliko nuošalyje – viena po kitos steigėsi naujos įvairių tipų karo mokyklos, o senosios tobulino savo programas ar keitė pobūdį. Abiejų Tautų Respubliką, kuri buvo pačiame Europos viduryje, taip pat paveikė šis procesas: būtent XVIII a. pradėjo kurtis mažesnės ar didesnės karo mokyklos ir mokomojo pobūdžio kariniai daliniai, jų iniciatoriais buvo tiek valdovai, tiek turtingiausi didikai.

Straipsnio tikslas – iširti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikusią arba jos gyventojams skirtą karo mokyklų įtaką formuojant Lietuvos kariuomenės personalą XVIII a. ir įvertinti jų įtaką valstybės ir kariuomenės reformoms.

Lietuvos istoriografijoje karo mokyklų istorija iširta tik paviršutiniškai, tuo labiau karo mokyklos nėra siejamas su bendrąja švietimo sistemos raida¹, taip atribojant vienu metu ir vienoje valstybėje vykstančius procesus. Šį trūkumą kiek švelnina Arnaud Parent² ir šio straipsnio autoriaus darbai³ bei pranešimai, skai-

1 Pvz., Jono Račkausko straipsnyje, skirtame Lietuvos ir Lenkijos edukacinei komisijai, apie karo mokyklas užsiminta tik analizuojant Varšuvos kadetų korpusą, ir tai tik vienu sakiniu, netiksliai pateikiant pavadinimą ir įsteigimo metus, žr. Jonas Račkauskas, Lietuvos ir Lenkijos edukacinė komisija ir jos įtaka kitų kraštų švietimo sistemoms, in: *Lietuvių katalikų mokslų akademijos suvažiavimo darbai*, t. VIII, Roma, 1974, p. 399–422. Prieiga per internetą: <<http://www.prodeopatria.lt/files/pdf-straipsniai/Suv-darbai-VIII/Jonas-A-Rackauskas-Lietuvos-ir-Lenkijos-edukacine-komisija-ir-jos-itaka-kitu-krastu.pdf>> [žiūrėta 2015 04 06]. Panaši situacija ir kitų autorių darbuose, sureikšminant faktą, kad mokykla veikė Lenkijos Karalystėje.

2 Arnaud Parent, Prancūzų karybos įtaka Liunevilio ir Varšuvos kadetų mokyklose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorams, in: *Karo archyvas*, t. XXIX, Vilnius, 2014, p. 8–32.

3 Valdas Rakutis, Lietuvos karo mokyklos XVIII a., in: *Lietuvos bajoras*, 1995, Nr. 2; Idem, LDK karininkai 1764–1788 metais, in: *Darbai ir dienos*, 1997, Nr. 5(14), p. 207–214; Idem, Lietuvos

tyti XVIII a. Lietuvos istorijai skirtose konferencijose. O Lenkijoje vykstančiose diskusijose tokios takoskyros nematome, priešingai, Varšuvos kadetų korpuso ir kitų mokyklų indėlis čia neginčijamas jau XIX a. istoriografijoje. Atsižvelgiant į tyrimo objektą, atskirai vertėtų paminėti Mieczysławas Miterzankos leidinį, skirtą Adomo Kazimiero Čartoriskio pedagoginei veiklai⁴, fundamentalų Kamillos Mrozowskos darbą, kuriame analizuojamas Varšuvos kadetų korpusas⁵, Jaceko Staszewskio monografiją apie XVIII a. Abiejų Tautų Respublikos ryšius su Drezdenu⁶ ir Mareko Bączkowskio darbą, skirtą Radvilų mokykloms ir mokomiesiems daliniams Nesvyžiuje ir kitose valdose⁷. Turint galvoje Lietuvos istoriografijoje susidariusią situaciją, apibendrinus Lenkijos istoriografijos pažangą bei Varšuvos vyriausiajame senųjų aktų archyve (Krokuva), Čartoriskių bibliotekoje, atliktus tyrimus, bus stengiamasi esamą trūkumą pašalinti, atskleidžiant kadetų korpusų reikšmę XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės švietimo istorijoje.

Valstybės reformos yra nagrinėtos ne kartą – tai valstybės sustiprinimas ir sutvirtinimas. Karinės reformos yra labiau problemiškas klausimas, nes esama aiškiai išskirtino kiekybinio ir kokybinio aspekto. Kariuomenės padidinimas, vadintas aukcija, reiškė kiekybinį kariuomenės padidinimą, kuris buvo labai svarbus nuo antrojo XVIII a. ketvirčio, kai krašto ekonomika ir atsikuriantis ūkis leido valstybei skirti resursų didesnei kariuomenei išlaikyti. Tačiau tam trukdė kaimynų intrigos ir vidinis susipriešinimas. Kokybiškai stiprinti kariuomenę tapo aktualu nuo 1766–1768 m., kai buvo siekiama gerinti kariuomenės valdymą, stiprinti finansavimą ir tobulinti kariuomenės organizaciją, daugiausiai dėmesio skiriant kariniams junginiams valdyti (autoramentams pertvarkyti į vientisos organizacijos divizijas ir brigadas), tautinei kavalerijai modernizuoti bei techninėms kariuomenės rūšims – artilerijai ir inžinerijai – plėtoti. Ketverių metų seimo veikla apėmė tiek kiekybinius, tiek kokybinius kariuomenės reformos aspektus, nedidelę vidaus saugumui užtikrinti skirtą kariuomenę siekiant pertvarkyti į krašto saugumą užtikrinančią jėgą.

---

kariuomenės reformos 1764–1776 metais, in: *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1997; Idem, Mokymo ir auklėjimo metodai Abiejų Tautų Respublikos Varšuvos kadetų korpuso 1765–1795, in: *Kardas*, 2005, Nr. 4; Idem, Radvilų milicija XVIII a., in: *Karo archyvas*, t. XX, Vilnius, 2005, p. 101–162; Idem, Valstybinė ir privati kariuomenė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. viduryje, in: *Viešosios ir privačiosios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 105–120.

- 4 Mieczysława Miterzanka, *Działalność pedagogiczna Adama ks. Czartoryskiego, generała ziem Podolskich*, Warszawa–Lwów: wyd. Naukowego towarzystwa pedagogicznego, 1931.
- 5 Kamilla Mrozowska, *Szkola Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.
- 6 Jacek Staszewski, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław etc.: Ossolineum, 1986.
- 7 Marek Jan Bączkowski, *Akademia rycerska w Nieświeżu i Radziwiłłowskie korpusy kadetów w XVIII wieku*, in: *Wiek Oświecenia*, t. 10, Warszawa: Uniwersytet warszawski, 1994, pastaba Nr. 27, p. 40.

XVII a. antrojoje pusėje, sekant absoliutine Prancūzijos monarchija, įvairiose Europos valstybėse prasidėjo reformų banga, kurioje išryškėjo kelios kryptys. Pirmoji iš jų buvo nukreipta į išorinį monarchijos spindesį, skatinusi žmones siekti prabangos, linksmybių, grožio ir pertekliaus, taip pat orientuota į karines pergales, triumfą ir karinį šaunumą. Tipiškais šios srovės atstovais galima įvardyti Saksonijos kurfiurstą Frydrichą Augustą I, tapusį Abiejų Tautų Respublikos valdovu Augustu II, Prūsijos karalių Frydrichą I, Rusijos valdovą Petrą I ir, žinoma, Prancūzijos karalių Liudviką XV. Antroji, nors ir kilusi iš to paties šaltinio, bet metodologiškai skirtinga banga daugiausiai siejosi su šūkiu „Iždas ir kariuomenė“. Pastarosios srovės klasikais tapo Prūsijos valdovai Frydrichas Vilhelmas I ir Frydrichas II. Ši srovė dėl Prūsijos pergalių įgavo didesnę įtaką XVIII a. viduryje, o racionalus ir valstybės valdomas progresas tapo laikotarpio mada, nepalikusi nuošalyje nei vienos valstybės. Nors XVIII a. galima vadinti taikos amžiumi, palyginti su kruvinuoju XVII a., išsilavinę ir protingi kariškiai tapo neatsiejama vėlyvojo baroko ir Apšvietos amžiaus dalimi. Tokių žmonių tapsmui vien aukštos kilmės ar skirto laiko neužteko. Reikėjo kompetencijos, kurią buvo galima įgyti tik specialaus profesinio kolektyvinio rengimo įstaigose ir patirties bei žinių apskaitimo forumuose – karo mokyklose.

Tai, ką mes vadiname karo mokyklomis, nėra vienodo statuso mokymo įstaigos. Karybos visada ir visais laikais buvo mokoma kaip ir bet kurio kitos srities mokslo. Dažniausiai mokymas vykdavo jau subrendusius paauglius (12–16 metų) priimant į karinį dalinį ir juos praktiškai mokant karybos pagal jų gabumus ir luomą. Paprasti žmonės buvo verbuojami į rekrūtus ir patekdavo į patyrusių puskarininkių globą, kurią sėkmingai perėję tapdavo ciliniais kariais⁸. Bajorijos atžalos pretenduodavo į karininkų ar kavalerijos draugų etatus, jų rekrūtavimas vyko subtiliau – per rotmistrus, pėstininkų pulkų ar kuopų šefus, išnaudojant giminytės ir klientinius ryšius. Šie bajoraičiai patekdavo į kadetų etatus, kas atitiko mokinio statusą. Tačiau to bajorams neužteko: jie svajoto kelti savąjį statusą, o tai buvo galima padaryti tik augant ir veikiant didikų ar valdovo akivaizdoje, nes tik taip buvo galima tikėtis sulaukti progos pademonstruoti savo lojalumą ir gebėjimus.

8 XVIII a. kario parengimas profesionalų kariuomenėje taikos metu paprastai užtrukdavo nuo 6 mėnesių iki dvejų metų, nes daliniai kariai rengti galėjo skirti mažai laiko, o jų kolektyviniam rengimui – tik kelias savaites per metus. Daugiausiai laiko pareikalavdavo muštruotė, mokymas šaudyti ir kolektyvinis rengimas, kavalerijoje reikėjo mokytis valdyti ne tik ginklus, bet ir žirgus, o artilerijoje – daryti užtaisus, remontuoti pabūklus ir naudotis kitais prietaisais. Tarnyba kariuomenėje trukdavo mažiausiai šešerius metus, kai kurie kariuomenėje išstarnaudavo 18 metų. Pastarieji po to buvo laikomi veteranais ir jiems buvo taikomos kai kurios privilegijos, pvz., jei būdavo sužeidžiami – valstybės globa. Puskarininkiais galėjo būti tik mokantys skaityti ir rašyti kariai, nes turėjo gebėti vesti dokumentaciją, skaityti taisykles ir nurodymus, jiems buvo pavedamos savarankiškos užduotys be karininkų priežiūros. Karininkai privaldė būti raštingi, žinoti reikiamas užsienio kalbas, mokėti elgtis visuomenėje, gebėti fechtuotis ir jodinėti. Artilerijos karininkai turėjo išmanyti savo kariuomenės rūšies techniką ir daugybę techninių mokslų disciplinų.

Privačių valdų bajorija tikėjosi iškilti per tarnybą didikų milicijose. Didikai savo ruožtu turėjo apsirūpinti reikalingais specialistais, nes samdomi svetimšaliai buvo brangesni, mažiau lojalūs, jų buvo sunku gauti. Prasčiausiai karybos srityje buvo rengiamos didikų atžalos: išnaudodami išskirtinę padėtį visuomenėje ir politinę konjunktūrą didikai pasirūpindavo rasti reikalingas pozicijas savo vaikams, neatšizvelgdami nei į jų gebėjimus, nei į amžių, o greita neužtarnauta karjera dažnai neigiamai paveikdavo tiek kariuomenės vadovybės gebėjimus, tiek žlugdė pačias asmenybes. Valstybiniu požiūriu savuose ar didikų dvaruose išugdyti žmonės dažnai nebuvo profesionalai, dar blogiau, jie buvo abejotino lojalumo monarchui, nes savo karjera buvo labiau dėkingi etmonams nei valdovui. Didikų vaikams reikėjo įgyti bendravimo su paprastais bajorais įgūdžių, išmokti tam tikros tvarkos ir gauti žinių. Išmintingi ir savo vaikų ateitimi besirūpinantys didikai savo atžaloms mokyti naudojo namų bibliotekas, samdė asmeninius mokytojus – gubernantus kariškius, atžalas siųsdavo į užsienio keliones. Tačiau daug geriau vaiką buvo leisti į specializuotą mokyklą, kur bajoraitis būtų mokomas, auklėjamas ir rengiamas viešajai tarnybai.

Šie artimi, bet kiek skirtingi interesai paskatino kurtis pirmąsias karo mokyklas. Pirmiausia buvo reikalingos specialiosios, amato mokyklos, ypač artileristams ir inžinieriams rengti. Jos galėjo būti neformalios, specialistus rengiant individualia tvarka dalinyje ir mokinius patikėjus konkrečiam karininkui – meistriui ar svetimšaliui praktikui. Tačiau tokiu būdu buvo galima parengti tik praktiką puskarininkį ar amatininką. Norint tapti karininku, pirmiausia reikėjo žinoti kelias kalbas, kad būtų galima skaityti profesinę literatūrą, ir atlikti realią individualaus ir kolektyvinio rengimo praktiką, kurios neturtingas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos korpusas ar turtingesnė, bet mažiau reguliari Radvilų tvirtovių artilerija negalėjo suteikti. Pėstininkų ir kavalerijos karininkams rengti geriausiai tiko mokomieji gvardijos daliniai, kur ypač griežtos drausmės ir muštro sąlygomis būsimiems vadams buvo galima suteikti reikalingų įgūdžių. Didžiulę reikšmę turėjo karinė patirtis ir didieji kariuomenės manevrai – apžiūros (*revijos*) ir karo stovyklos (*kampamentai*), kuriuos galėjo organizuoti tik valdovai. Didikų organizuojami mokymai buvo tik bandymai tam prilygti. Šiuos mokymus sau galėjo leisti tik turtingiausi didikai, kurie turėjo potraukį karybai, o privati kariuomenė jiems buvo reikalinga vidaus karo ar didiko prestižui padidinti istorijos lūžio momentais – tarpvaldžiu ar kovoje už svarbiausias pareigas valstybėje⁹. Tokiu būdu pirmosios karo mokyklos, mokomieji daliniai atsirado valdovų ir didikų pašonėje antrajame XVIII a. ketvirtyje. Riterių mokyklos kiek skyrėsi nuo pirmųjų – karyba jose buvo daugiau forma, auklėjimo metodas, reprezentacija, labiau dominavo bendrojo lavinimo programos, karinį rengimą koncentruojant

9 Plačiau apie karių rengimą Augusto II ir III laikais žr. Tomasz Cieselski, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009, p. 420–444.

tik tam tikrose klasėse. Nors pirmosios tokio tipo mokyklos Europoje pradėtos steigti jau XVI a., aplinkinėse valstybėse valdovų globojamos gerai aprūpintos riterių mokyklos atsiranda tik Apšvietos epochoje. Šios mokyklos buvo artimesnės bendrojo švietimo sistemai ir buvo orientuotos į vidutinę bajoriją bei didikų vaikus.

Kadetų korpuso kūrimo idėjos Abiejų Tautų Respublikoje buvo žinomos dar nuo XVI a., kai karybos plėtra iš valdovų, didikų ir bajorų, atsidavusių valstybinei ir karinei karjerai, pradėjo reikalauti tam tikro bendro parengimo ir specifinių žinių. Jau Henrikas Valua, o nuo XVII a. pradžios visi Lenkijos ir Lietuvos valdovai savo sutartyje su bajorų tauta – *pacta conventa* pasirašydavo pasižadėjimą įkurti tokią Riterių mokyklą¹⁰. Beveik kiekvienas teoretikas, ieškojęs būdų sustiprinti daug bėdų turinčią valstybę, akcentavo jaunų bajoraičių rengimo sistemos būtinumą. Tačiau pirmieji realūs žingsniai buvo žengti tik XVIII a. pradžioje. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Augustas II siekė sukurti elitinius dalinius, kuriuose būtų galima formuoti kariškius-gvardiečius. Šiuose daliniuose mokėsi ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoraičiai¹¹. Grandmuškietininkų dalinio sukūrimas po Augusto II mirties buvo priskiriamas prie didžiausių valdovo nuopelnų Abiejų Tautų Respublikai¹².

Stanislovas Leščinskis, nesėkmingai bandęs antrą kartą tapti Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, turėjo pasitenkinti Lotaringijos hercogo titulu, kurį gavo iš savo žento, Prancūzijos karaliaus Liudviko XV. Tačiau jis nusprendė kitaip pasitarnauti savo kraštui – 1737 m. savosios hercogystės sostinėje Liunevilėje dviejų iki tol gyvavusių bajorų mokyklų vietoje įkūrė Kadetų korpusą (pranc. *L'École des Cadets-Gentilhommes*), kuriame buvo numatytos vietos Lenkijos ir Lietuvos bajoraičiams¹³. Remiantis A. Parent tyrimu, Lietuvos kariuomenėje iš Liunevilio mokyklos tarnavo generalinis adjutantas¹⁴ Teodoras Moščenskis (paskirtas 1751 m.), generolas majoras Juozapas Prozoras (paskirtas 1762 m.). Generolas Simonas Zabiela (gimęs apie 1714 m.), Juozapo brolis, tarnavęs Prancūzijos kariuomenėje kapitonu¹⁵, žinomas kaip Didžiosios buožės genera-

10 Witold Lisowski, *Polskie korpusy kadetów 1765–1956*, Warszawa: MON, 1982.

11 Jacek Staszewski, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, p. 132–135.

12 Rafał Niedziela, *Pisma polityczne w okresie bezkrólewia i wojny o tron polski po śmierci Augusta II Mocnego (1733–1736)*, Kraków: Towarzystwo wydawnicze „Historica Iagellonica”, 2005, p. 44.

13 Arnaud Parent, *op. cit.*, 10–15; Pierre Boye, *La Cour polonaise de Luneville (1737–1766)*, Nancy, 1926.

14 Dažnai literatūroje ši pareigybė vadinama generolas adjutantas, tačiau tokio vyresniojo karininko laipsnio Lietuvos kariuomenėje nebuvo. Žvelgiant formaliai, pareigybės pavadinimas nesiškyrė (lenk. *generał adjutant*), realiai generaliniais adjutantais tarnavo kapitono majoro rango žmonės. Lietuvos kariuomenės etatuose buvo 4 generaliniai adjutantai – po du Didžiosios ir du Lauko buožių. Savus adjutantus turėjo ir valdovas. Stanislovo Augusto Poniatovskio laikais šią painiavą sprendavo pareigybės priedėlis „majoro rangū“ (lenk. *z rangą majorowską*). Tuo tarpu Prancūzijos, Rusijos kariuomenėse generolo adjutanto laipsnis buvo aukštas generolų laipsnis, pagal savo reikšmę prilygstantis vyriausiajam valdovo adjutanto laipsniui. Panaši pareigybė – generolas prie valdovo (lenk. *generał przy boku Jego Królewskiej Mości*) Abiejų Tautų Respublikos kariuomenėje atsirado 1776 m.

15 Monika Jusupowić, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodu Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa: Neriton, 2014, p. 62.

linis adjutantas (ne vėliau kaip 1749 m.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos korpuso pulkininkas leitenantas (1749 m.), pulkininkas (1760 m.)¹⁶. Žinoma, kad būtent jis buvo siūlomas į artilerijos generolo pareigas kaip profesionalus karininkas, o ne vienas iš konjunktūrinių specialistų, dėl ko kilo net viešos diskusijos. Nors patikimos informacijos neturime, tačiau galima teigti, kad kaip tik jo veiklos artilerijos korpuse metu buvo pradėta aktyvesnė artilerijos pabūklų gamyba ir didesnis dėmesys skirtas artilerijos valdų administravimui gerinti, kas leido padidinti realias artilerijos pajamas¹⁷. Jis kaip generolas majoras (1762 m.) ir generolas leitenantas (1766 m.)¹⁸ Lietuvos kariuomenės sąrašuose buvo minimas iki 1788 m., bet 1776–1788 m. jau įvardijamas valstybės pensininku (kaip išsitarnavęs minimas prie generalinio štabo), tačiau savo titulais titulavosi iki mirties (apie 1797 m.). Generolas Juozapas Zabiela (gimęs apie 1716 m.) 1755 m. buvo Telšių seniūnas¹⁹, dar turėjęs brigadininko pareigas Kadetų korpuse²⁰, Augusto III šambelionas, paskirtas generaliniu Lauko buožės adjutantu (1744 m.), Lauko buožės regimento antruoju pulkininku leitenantu (1752 m.), antruoju pulkininku (1757 m.), generolu majoru (1759 m.). Visos šios pareigybės nebūtinai reiškė realią tarnybą kariuomenėje, nors garantavo atlyginimą²¹. Taip pat minimi ir broliai Juozapas bei Mykolas Butleriai, Pranciškus Bitofas (*Franciszek Bittof*), Stanislovas Ciechanovskis, Jonas Juzefovičius (*Józefowicz vel Józofowicz*), tačiau apie jų tarnybą Lietuvos kariuomenėje turimos žinios nėra patikrintos²². Šie asmenys labiau

16 Dažniausiai painiojamas su jaunesniu Simonu Zabiela, kuris nuo 1783 m. tarnavo leitenantu tautinėje kavalerijoje, Kauno husarų brigadoje. Savo tarnybos viršūnę jis pasiekė 1788–1792 m. toje pačioje Kauno brigadoje ir Lietuvos kariuomenės vadovybėje. Taip pat minimas ir Simonas Zabiela, nuo 1765 m. tarnavęs kaip leitenantas ir 1775 m. buvęs tautinės kavalerijos vicebrigadininku. S. Zabiels asmenybę dar reikėtų tikrinti, plg. Monika Jusupović, Bajorų identifikavimo problemos sprendimas remiantis Juozapų ir Simonų Zabielių pavyzdžiu, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2011 metai*, 2012, t. 1, p. 19–30.

17 Valdas Rakutis, *Artyleria Wielkiego Księstwa Litewskiego 1717–1764*, in: *Między barokiem a oświeceniem. Wojny i niepokoje czasów saskich*, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 2004, p. 54–60. Artilerijos korpuso problemas 2002 m. vykusioje IV tarptautinėje Lietuvos karybos istorijos konferencijoje *Lietuvos artilerijos raida XIV–XX a.* analizavo Eduardas Brusokas pranešime *LDK artilerijos finansavimo ir išlaikymo problemos 1759–1768 m.*

18 Zabielių giminės rebusą iš esmės sprendė Monika Jusupović, žr. Monika Jusupović, Bajorų identifikavimo problemos sprendimas remiantis Juozapų ir Simonų Zabielių pavyzdžiu, *op cit.*, p. 20–23.

19 Dažnai painiojamas su liūdnai pagarsėjusiu Simono Kosakovskio laikais paskirtu lauko etmonu Juozapu Zabiela, kuris buvo minimo Juozapo brolio Antano sūnus, žr. Vydas Dolinskas, *Simonas Kosakovskis. Poliitinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje 1763–1794*, Vilnius: Vaga, 2003, 58 išnaša, p. 89.

20 Pierre Boye, *op. cit.*, p. 330.

21 Monika Jusupović, Bajorų identifikavimo problemos, p. 26–27.

22 A. Parent, kurio tyrimu čia remiamės, ne visada skiria, kur pareigybė yra karinė, o kur pavieto pareigūno, todėl jo pateiktą Liunevilio korpuso absolventų tarnybos Lietuvos kariuomenėje sąrašą dar reikėtų patikrinti, parengus 1717–1776 m. laikotarpio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karininkų sąrašus, kaip yra padaryta 1777–1794 m. laikotarpiui. Dauguma šaltinių, ypač iki

pasižymėjo kaip pavietų pareigūnai. Tad galima teigti, kad Liunevilio absolventai savo karjerą darė Augusto III ir pirmaisiais Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo metais, kada didelių reformų nevyko ir asmenys neturėjo daug progų pasižymėti. Kita vertus, šis laikotarpis yra mažai tirtas, todėl išsamesni vertinimai yra kiek ankstyvi.

1747 m. Lietuvos didysis etmonas Mykolas Kazimieras Radvila savo privačiose valdose įkūrė Kadetų korpusą, kuriame daugiausiai rengti savosios milicijos reikmėms skirti karininkai, o galbūt ir puskarininkiai. Nesvyžiaus kadetų korpuso sumanymas tikriausiai atsirado 1730 m., kai M. K. Radvila Žuvelė aplankė Drezdeno kadetų korpusą, o 1740 m. Varšuvoje pijorų *Collegium Nobilium*, kurios programoje nemažai vietos skirta ir kariniams dalykams²³. Neatmestina, kad būta ryšių su Stanislovo Leščinskio karo mokykla Liunevilyje, kuri buvo skirta ir Respublikos bajoraičiams. Paminėtina ir Prūsijos įtaka, nes Mykolas Kazimieras ir Jeronimas Florijonas Radvilos palaikė glaudžius ryšius su Prūsijos valdovais²⁴, korpuse tarnavo nemažai Prūsijos karininkų, o Radvilų milicijos bibliotekoje buvo Frydricho II reguliamųjų ir teorinių darbų. Taigi galima bendrai kalbėti apie vokiškųjų mokyklų įtaką.

Pirmieji kadetai sutinkami 1743 m. Jie buvo pasiūsti į Nesvyžiaus jėzuitų kolegiją, tačiau mokymas prasidėjo ne anksčiau kaip 1746/1747 m., o atidarymas vyko tik 1747 m. pradžioje. Iki tol kadetai buvo mokomi kolegijoje ir papildomai saugojo kunigaikščio rūmus. Tokia padėtis nesudarė sąlygų disciplinai klestėti, todėl po kelių prasižengimų imtasi griežtinti darbo tvarką. Buvo išleistas reguliamas *Sprendimai, padedantys mano Nesvyžiaus kadetų korpuso edukacijai, priimti 1747 m. gegužės 25 d. kadetų reikmėms*²⁵.

Iš pradžių Kadetų korpusas buvo skirtas dvylikai mokinių nuo 12 iki 14 metų amžiaus. Geriausiai tiko 12 metų vaikai, nes jie labiausiai pasidavė auklėjimo procesui ir lengviausiai priprasidavo prie sunorminto gyvenimo, neturėdavo blogų įpročių²⁶. Kadetai keldavosi 5 val. ryto, guldavosi 9 val. vakaro. Jų diena prasidėdavo ir baigdavosi maldomis. Visa dienotvarkė buvo užpildyta užsiėmimais, paliekant būtiną laiką valgiui ir trumpam poilsiui. Mokymo sistemoje dominavo kalbų mokymas. Buvo mokoma vokiečių, lotynų, rusų ir prancūzų kalbų, šiek tiek laiko

1764 m., yra saugomi Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje, Radvilų archyve: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (toliau – AGAD), Archiwum Radziwiłłowski, dz. V, VII.

23 Halicz Emanuel, Ratajczyk Leonard, *Rola szkoły ryckerskiej w procesie tworzenia nowoczesnej kadry oficerskiej w polsce XVIII w.*, Warszawa: [s. n.], 1966.

24 Jeronimas Florijonas Radvila savo dienoraštyje ne kartą mini artimus santykius su Prūsijos dvaru, netgi tvirtina gavęs įvairių tarnybos pasiūlymų, žr. Diariusz Hieronima Floriana Radziwiłła (1715–1760), podczaszego litewskiego, AGAD, dz. VII, b. II–81.

25 Postanowienia służące do edukacji korpusu kadeckiego zostającego w akademii mojej nieświeżskiej, uczymnione roku 1747 die 25 mai własne służące kadetom, in: *Materiały t. z. Akademii ryckerskiej w Nieswieżu 1745–1751*, AGAD, dz. VII, b. 268.

26 Panašų amžių nustatė ir Varšuvos kadetų korpuso kūrėjai po 1770–1774 m. reformos (aut. pastaba).

skiriama fizinei kultūrai (jodinėjimui, fechtavimui, rikiuotei), taip pat karinei ir civilinei architektūrai, aritmetikai, geometrijai, piešimui ir kitiems dalykams. Atskiri nurodymai buvo duoti ir mokyklos direktoriui²⁷. Kadetai turėjo vieni kitiems padėti, bet neturėjo leisti į per dideles draugystes. Dėl to netgi buvo specialiai dažnai keičiama jų gyvenimo vieta Radvilų Nesvyžiaus rūmų flygelyje, kur buvo patalpinta pati mokykla ir kadetų bei direktoriaus kambariai²⁸.

Didelis dėmesys buvo skirtas santykiams su ponų šeima. Be pagarbos ir pasiryžimo tarnauti savo ponams, kadetai turėjo vengti familiarių ir net draugiškų santykių su kunigaikščio vaikais, taip aiškiai atribojant juos nuo didiko šeimos. Taip pat buvo elgiamasi su klientais ir draugais²⁹. Mokykloje 1747–1750 m. trūko knygų, mokytojų. Tik nuo 1750 m. prasidėjo reguliarus mokymo procesas. Tam įtakos turėjo ne tik šeimnininko skirti didesni pinigai, bet ir tikrinančios komisijos, sudarytos iš jėzuitų ir kariškių, darbas. Tarp tikrintojų buvo žymus architektas Antanas Žebrauskas, taip pat dalyvavo tiek Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės, tiek Radvilų milicijos karininkai. Minėtos komisijos darbo raštai leidžia pažvelgti į korpuso problemas. Viena iš pagrindinių buvo menkas atsineštų žinių kiekis, konfliktai tarp kilmingesnių ir mažiau kilmingų, tarp turtingesnių ir mažiau turtingų kadetų³⁰.

Antrasis laikotarpis – nuo 1750 iki 1762 m., kai mirė M. K. Radvila Žuvelė. Šiuo laikotarpiu korpusas kartu su savo direktoriumi ir kariškiais dėstytojais, kurių tolydžio daugėjo, buvo pavaldus Nesvyžiaus gubernatoriui³¹. Mokykla vis labiau „kariškėjo“, virsdama specifine artilerijos mokykla³². Joje ir toliau mokėsi vidutinių ir turtingų bajorų vaikai, užėmę aukštas pareigas pavietų hierarchijoje. Ilgainiui solidžios giminės nustojo į šią mokyklą leisti savo vaikus, nes nematė realios naudos jų karjerai, tuo tarpu smulkesnieji Radvilų klientai ir įvairūs laikytojai pajuto galimybę pastūmėti savo atžalas po Radvilų globos stogu ir veržte veržėsi į mokyklą, nes ne tik Radvilų milicijos, bet ir visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinės kariuomenės karininkų vietas dažnai dalijo Radvilos ir jų žmonės³³. Kadetų skaičius

27 Postanowienie dla dyrektora kadetów; Postanowienie osobliwsze, które się ściąga do samego dyrektora, uczynione roku 1747 die 25 mai, in: *Materiały t. z. Akademii ryckiej w Nieswieżu 1745–1751*, AGAD, dz. VII, b. 268. Būta vėlesnių pataisymų. Marek Jan Bączkowski, Akademia rycka w Nieswieżu i Radziwiłłowskie korpusy kadetów w XVIII wieku, in: *Wiek oświecenia*, t. 10, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1994, pastaba Nr. 27, p. 40.

28 Marek Jan Bączkowski, *op. cit.*, p. 20.

29 *Ibid.*, p. 22.

30 *Ibid.*, p. 23.

31 Mykolo Kazimiero ir Jeronimo Florijono Radvilų valdose gubernatoriai atliko bendras valdų administravimo funkcijas, jiems buvo pavaldūs tiek civiliai, tiek milicijos kariškiai, tvirtovės, plačiau žr. Valdas Rakutis, Radvilų milicija, p. 101–162.

32 Marek Jan Bączkowski, *op. cit.*, p. 27.

33 Šiuo laikotarpiu karininkų patentus išduodavo ne tik valdovas, bet ir etmonai: lauko etmonas – savo buožės daliniuose, valdovas – gvardijos daliniuose, likusioje kariuomenėje – didysis etmonas. Vėlesniais laikais tai kėlė rimtų problemų, nes valdovas pripažindavo ne visus etmonų patentus (aut. pastaba).

akivaizdžiai augo: 1757 m. jų buvo 24, o 1760 m. – jau 26. Iš viso akademiją baigė apie 40 kadetų, taigi per metus baigdavo apie 3 absolventus³⁴. Kiek jų vėliau tarnavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje, tiksliai pasakyti negalima, nes nėra turimi karininkų sąrašai iki 1777 m. Vis dėlto keletą jų paminėti įmanoma. Tai Jonas Au (*Joanas Aue*) (apie 1752 m. – iki 1812 m.), Radvilų artilerijos ir inžinerijos mokyklos artilerijos ir geometrijos dėstytojas, į Lietuvos kariuomenę pateko 1774 m. balandžio 1 dieną kaip puskarininkis. 1779 m. jis tapo karininku, 1790 m. buvo nobilituotas bajoru ir išsitarnavo iki kuopos kapitono pareigų Lietuvos artilerijos korpuse. Taip pat paminėtinas Jonas Chšanovskis (*Jan Chrzanowski*), pradėjęs tarnybą kunigaikščio milicijos artilerijoje ir tuo pačiu metu mokykloje dar 1768 m. kovo 15 dieną. 1769 m. birželio mėnesį tapo karininku ir dalyvavo Baro konfederacijos kovose iki pat 1772 m., kai pateko į Rusijos nelaisvę. Vėliau keliavo su Karoliu Stanislovu Radvila. 1775 m. atsisveikino su tarnyba milicijoje ir grįžo į tėvynę. Nuo 1776 m. gegužės 15 dienos tarnavo Lietuvos artilerijos korpuse eidamas įvairias pareigas, o karjerą baigė būdamas pulkininku leitenantu. Garsusis artilerijos pulkininkas ir generolas Frydrichas Vilhelmas Kronemanas (*Friedrich Wilhelm Cronemann*) 1773 m. gegužės 21 d. į Lietuvos kariuomenę taip pat perėjo iš Radvilų milicijos, kurios artilerijoje tarnavo nuo 1767 m.³⁵

Po 1762 m. akademija pergyveno nuopuolio laikotarpį – trūko lėšų, įkūrėjo rūpesčio, sumažėjo dėstytojų, bet mokykla vis tiek gyvavo, nes jos reikalingumo neužginčijo net priešiški Čartoriskiai³⁶. Atsigavo mokykla tik 1768 m., kai Karolis Stanislovas Radvila atgavo savo valdas ir ėmė ruošti galimai kovai prieš Stanislovą Augustą Poniatovskį. Prasidėjusios Baro konfederacijos kovos, kurių metu teko kovoti su Rusijos kariuomene, pakeitė planus, dalis mokinių pateko į karo veiksmų sūkurį, kiti vegetavo, ir 1775 m. mokykla buvo apverktinos būklės. Tuo metu ji buvo vadinama Artilerijos ir inžinerijos mokykla. Tolesnis mokyklos likimas sunkiai apčiuopiamas, manoma, kad Nesvyžiaus mokykla nustojo gyvuoti 1776 m.

Iki 1765 m. veikusios mokyklos, kitaip nei bendrojo lavinimo mokyklos, buvo labiau orientuotos specialistams rengti. Kaip minėta, Augusto II gvardija ir M. K. Radvilos korpusas bei jų kariūnai buvo žemesnio rango specialistai, o ne karo vadai ar valstybės elito atstovai. Liunevilio mokykloje mokymas vyko toli nuo tėvynės, globėjas neturėjo galimybių pasirūpinti absolventais, todėl ir didesnio poveikio valstybiniam gyvenimui neturėjo. Kita vertus, ir šios pastangos neliko be pėdsako.

Didžiausią poveikį valstybei ir jos reformų procesui turėjo Jo karališkosios

34 Marek Jan Bączkowski, *op. cit.*, p. 28.

35 Mariusz Machynia, Valdas Rakutis, Czesław Szrednicki, *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794: spisy*, t. II: *Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków: Księgarnia akademicka, 1999, p. 278.

36 Marek Jan Bączkowski, *op. cit.*, p. 29.

malonybės Varšuvos kadetų korpusas, dar vadintas Riterių mokykla. Mokymo tikslai buvo suformuluoti valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio ir mokyklos komendanto (viršininko) Adomo Kazimiero Čartoriskio raštuose. Mokykla turėjo parengti valstybei pavyzdinius piliečius, jiems protingai diegdama katalikiškas vertybes ir taip perteikdama etines normas. Aukščiausiomis maksimomis laikyta Tėvynė ir garbės jausmas. Varšuvos kadetų korpusas turėjo paruošti kraštui ir valdovui atsidavusius žmones, kurie ilgainiui užimtų tam tikras pozicijas tiek kariuomenėje, tiek bendrai krašto valdymo srityje, sudarydami atsvarą tradiciškai dominuojantiems didikų palikuonims, ir taptų kuriančiąja ir reformuojančiąja jėga, kuri turėjo valstybę išvesti iš sunkios padėties. Dėl tokių toli siekiančių tikslų didelis dėmesys buvo skiriamas ne tik rengti specialybei, bet ir kurti vertybių sistemą, ugdyti charakterį bei skatinti pareigą tėvyni.

XVI–XVIII a. tradicinis karvedžių parengimo kelias – siųsti elito atstovus į specialias keliones. Jų metu jie gaudavo šiek tiek mokslo, šiek tiek manierų, šiek tiek pasaulio pažinimo ir nemažai karinės praktikos. Toks karininkų ir generolų rengimo būdas nebuvo svetimas ir XVIII a. Lietuvos kariuomenei bei valstybės politiniam elitui. Atidžiau pasidomėjus šiuo klausimu paaiškėjo, kad būtent tokio pobūdžio išsilavinimą gavo Varšuvos kadetų korpuso kūrėjai ir net jų tėvai. Štai pusbrolių Adomo Kazimiero Čartoriskio ir Stanislovo Poniatovskio, vėliau tapusio valdovu, auklėjimui didelę įtaką daręs kunigaikštis Augustas Čartoriskis su savo vyresniuoju broliu dar 1713 m. išvyko į Europą, Vokietiją, Prancūziją ir Italijos valstybes pažinti pasaulio, tarnavo Maltos joanitų ordino laivyne, vėliau perėjo į Austrijos kariuomenę ir dalyvavo kare prieš Turkiją, taip pat Belgrado mūšyje ir buvo artimas minčiai likti Austrijoje, jei ne šeimos interesai. Grįžęs kaip Austrijos kariuomenės pulkininkas, šis „Familijos“ partijos karinio sparno vadovas buvo ilgametis Karūnos pėstininkų gvardijos šefas. Atidžiau paanalizavus jo karinius raštus, buvo rasta ne vienas vokiškai rašytas statutas, instrukcijos ir užsienio karinių įvykių apžvalga³⁷. Visa ši medžiaga buvo prieinama ir Adomui Kazimierui, kuris augo gvardijos apsuptyje ir buvo savas žmogus valdovo gvardijų karinėje bendruomenėje³⁸. Taip pat ir abu pusbroliai buvo deleguoti į jaunuolių lavinimui labai svarbias keliones. A. K. Čartoriskis, kurio išsilavinimui didelę įtaką padarė austrų diplomatas Castery ir jėzuitas Monet, 1752 m. išvyko į Dresdeną,

37 *Regulaminy pulku gwardii ks. Augusta Czartoryskiego; Regulaminy musztry, Ordres de Bataille, oraz pisma, projekty i rysunki, dotyczące organizacji wojska*, dokumentai iš buvusios Pulavų dvaro bibliotekos, saugomi Čartoriskijų bibliotekos fonduose, Nr. 2630, 2632. Naudotasi Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje (*Biblioteka Narodowa*) saugomais Čartoriskijų bibliotekos dokumentų mikrofilmais (*Biblioteka Książąt Czartoryskich*, Mf., Nr. 16862, 16863).

38 Nuo 1764 m. Varšuvoje buvo dislokuoti keturi gvardijos pulkai – du Lenkijos Karalystės ir du Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės: Jo karališkosios malonybės Karūnos pėstininkų gvardijos regimentas, Jo karališkosios malonybės Karūnos raitelių gvardijos regimentas, Jo karališkosios malonybės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raitelių gvardijos leibregimentas ir Jo karališkosios malonybės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pėstininkų gvardijos regimentas.

Briuselį ir Italijos valstybes, trumpam užsukdamas į Austriją ir Didžiąją Britaniją. Šių kelionių metu A. K. Čartoriskis plačiai susipažino su švietimo sistema ir užmezgė glaudžius kontaktus su žinomais švietėjais bei pedagogikos specialistais, kurie labai pravertė kuriant Kadetų korpusą ir nustatant pedagoginius principus. Stanislovas Poniatovskis savo tėvo valia 1748 m. taip pat buvo pasiūstas dalyvauti Rusijos kariuomenės žygyje, vėliau lankėsi Austrijos Nyderlanduose ir kai kuriose Vokietijos valstybėse. Ypač didelę reikšmę jo gyvenimui turėjo britų diplomatas Charlesas Hanbury Williamsas, paskatinęs suartėti su Drezdeno dvaru ir Viena.

Švietimo reformos, vykdytos XVIII a. antrojoje pusėje, savo šaknimis yra labai glaudžiai susijusios su ankstesne epocha ir turi tiesioginį ryšį su reformomis, kurios buvo vykdomos įvairiose valstybėse ne tik XVIII a. viduryje, bet ir jo pradžioje. Blogiausia, kas buvo atsitikę mūsų visuomenėje XVIII a. pirmojoje pusėje, tai savęs izoliavimas ir provincinio mąstymo įsigalėjimas XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje, kai dėl finansinių sunkumų ar kitų priežasčių magnatų giminės mažai dėmesio skyrė edukacijai ir užsienio kraštams pažinti.

Tikrai verta paminėti faktą, kad Lietuvos ir Lenkijos valstybė sukūrė pirmą švietimo ministeriją, tačiau nereikia užmiršti bendrosios švietimo situacijos krašte, kuri XVIII a. viduryje gerokai atsiliko nuo kaimyninių valstybių. Forma svarbu, bet reikia atkreipti dėmesį ir į turinį, kuris Edukacinės komisijos kūrimo išvakarėse neatitiko net vidutiniškų Europos standartų, todėl Edukacinės komisijos sukūrimas nėra joks išskirtinis krašto kultūros laimėjimas, vertas ypatingų įvertinimų. Tai greičiau reakcija į ypač prastą situaciją, kai tradicinėmis priemonėmis toliau plėtoti švietimo sistemą yra labai sunku ar net neįmanoma. Be to, reformos buvo neišvengiamos popiežiui panaikinus jėzuitų ordiną. Toje pačioje šviesoje reikėtų matyti ir Varšuvos kadetų korpuso kūrimo aplinkybes.

Chronologiškai Jo karališkosios malonybės Varšuvos kadetų korpusas (Riterių mokykla) buvo įkurtas anksčiau – 1765 m., o savo tikrąją formą įgavo 1773–1777 m. (Lindo reformos) – taigi Edukacinės komisijos kūrimo metu, o abi pagrindinių kūrėjų pavardės – Adomo Kazimiero Čartoriskio ir Stanislovo Augusto Poniatovskio – figūruoja ir vienoje, ir kitoje institucijoje. Tokiu būdu Kadetų korpusas tapo tam tikru vidurinio mokslo švietimo poligonu, avangardu, nors ir su savotiška specializacija, todėl būtinas paminėti. Lenkijos tyrinėtojai abu šiuos kūrinius seniai jungė ir tarp jų matė akivaizdų ryšį. Mieczysława Mitzerzanka aiškiai sako, kad A. K. Čartoriskio pakvietimą į komisiją nulėmė ir Kadetų korpuso sėkmė: kaip tik tuo metu subrendo pirmoji Kadetų korpuso auklėtinių karta, kai kurie kadetai kartu su komendantu komisijos steigimo metu gyveno Paryžiuje (1769–1774 m.)³⁹. Gyvenimas Paryžiuje turėjo nemažą įtaką tiek Podolės žemių generolui A. K. Čartoriskui, tiek jo gabesniesiems auklėtiniams, nes šiame mieste buvo perimtos pažangios to meto filosofinės ir pedagoginės idėjos, užmezgti svarbūs ryšiai, įsigyta literatūros. Kad vykdomi

39 Mieczysława Mitzerzanka, *op. cit.*, p. 141–142.

darbai labiau paveikė Karūnos, o ne Lietuvos edukacinę provinciją, neigti negalima, tačiau švietimo idėjų plėtros klausimai pasiekė ir kitas valstybes. A. K. Čartoriskio veikloje išskirtinas ir specialus lietuviškasis laikotarpis. Valdovo rūpesčiu Adomui Kazimierui buvo patikėta universitetų, tuo metu buvusių Krokuvoje ir Vilniuje, reforma. Krokuvos universitetas buvo paliktas Hugo Kollątajaus rūpesčiui, o Vilniaus universitetas – Adomo Kazimiero Čartoriskio priežiūrai. Tokiam sprendimui įtakos turėjo ypatingi santykiai, siejantys Augustą Čartoriskį su Vilniumi ir rektoriumi Martynu Počobutu, kuris buvo A. K. Čartoriskio stipendininku. A. K. Čartoriskis atliko globėjo funkcijas, pagelbėdamas užmegzti ryšius su Prancūzijos mokslininkais, ginti Vilniaus interesus nuo potencialaus Krokuvos dominavimo ar bandymų karpyti biudžetą⁴⁰. Paviršutiniškai susipažinus su Edukacinės komisijos mokyklomis, aiškiai pastebima daug bendrumų. Nieko keista, juk mokyklos buvo skirtos to paties amžiaus vaikams. Tik paskutinėje klasėje Kadetų korpuso kadetai pradėdavo specializaciją, ankstesnėse klasėse jie tik gaudavo bendrojo lavinimo žinias, o uniformos dėvėjimas švietimo pobūdžio savaime nekeisdavo. Ar Kadetų korpusas buvo susijęs su bendromis pedagoginėmis idėjomis, ar turėjo ypatingą ryšį būtent su karinėmis mokyklomis, šiandien pasakyti sunku, tačiau toks palyginimas vertas dėmesio, todėl ateities tyrimuose tikiuosi šią tezę patikrinti su kolegų pagalba.

Būtina atsakyti į klausimą, ar Kadetų korpuso kūrimas buvo gyvenimo būtinybė, ar tik mados šauksmas, siekiant pasirodyti. Reikia pripažinti, kad korpuso kūrėjai aiškiai suprato, ką jie daro, todėl jų pastangos buvo nukreiptos į rezultatą. Apie tai liudija absolventų atsiminimai, jų vertybinė orientacija, užsieniečių pasakojimai ir kiti faktai. Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės iš tikrųjų stokojo naujos kartos karininkijos: tradicinė bajorija, orientuota į titulus ir turtą per protekciją, nebuvo geriausia medžiaga karininkų korpusui formuoti, nes nebuvo pratusi daryti karjerą per kryptingas studijas ir asmenines pastangas. Retas didikas savo vaikus siuntė edukacijai į užsienį, o ir pasiūstasis dažniau dėmesį skyrė giminystės ryšiams stiprinti nei reikalingoms kompetencijoms įgyti. Tokia padėtis susiklostė taip pat neatsitiktinai: Saksų epochos Respublikoje didžiausią karjerą darė tikrai ne gerai besimokantieji ir ne intelektualai, o rūmų intrigas ir užsienio protekcijas gerai išmanę didikai, mokėję tinkamai elgtis seimelių ir generalinių tribunolų pasaulyje, kartais pasitelkdami paprasčiausią ginkluotą prievartą. Ant tokių pamatų modernios valstybės rūmo nepastatysi.

Abiejų Tautų Respublikos kariuomenėse prasčiausiai išvystytos buvo techninės kariuomenės rūšys. Artilerija, inžinerija buvo visai apverktinos būklės. Lietuvos artilerijos korpusas galėjo tik tinkamai saliuotuoti, arsenalas labiau priminė sendaikčių sandėlį, valstybinių tvirtovių nebuvo. Reikėjo naujų žmonių, kurie valstybinių žvilgsniu pažvelgtų į esamą situaciją ir sukurtų Apšvietos epochos kariuomenę,

40 *Ibid.*, p. 158–165; Irena Szybiak, *Szkolnictwo komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973, p. 64.

pajėgią tapti valstybės ir tautos priemone kovojant dėl savo laisvės ir nepriklausomybės ir kuri būtų patogus valdovo politikos ramstis. Reikėjo pakeisti pačią kariuomenės mąstyseną, vertybes, orientaciją ir šias permainas susieti su valdovu ir valstybe. Kadangi labiausiai išsilavinusi visuomenės dalis buvo bajorija ir šiek tiek miestiečiai, iš šios medžiagos ir buvo „lipdomas“ būsimasis karininkas. Tuo metu turtingiausi ir labiausiai įtakingi bajorai veržėsi į kavaleriją, kur buvo mokami didžiausi atlyginimai ir tarnyba joje teikdavo daugiausiai prestižo. Į pėstininkus ir prie jų veikiančius artileristus pretendavo vidutinės giminės, smulkieji bajorai ir net miestiečiai, kurie per karinę tarnybą dažnai tapdavo bajorais. Paradoksalu, bet būtent jie buvo patys geriausi karininkai. Tačiau vien noro ir gabumų neužteko – norint padaryti karjerą reikėjo svarios paramos, nes kariniai laipsniai galėjo būti perkami. O perkami jie buvo už būsimos tarnybos dvejų metų algos dydį, kas tais laikais buvo sunkiai pasiekiamą, šią sumą norint sutaupti. Tad tarnyba Kadetų korpuse ir valdovo pagalba toliau darant karjerą buvo vidutinės ir smulkiosios bajorijos šansas iškilti, o valdovui – sukurti lojalų, darbštų ir profesionaliai parengtą karininką – valdininką, pagalbininką, kuriant naujo tipo visuomenę ir valstybę. Šis uždavinys buvo akivaizdus, siekiniai aiškūs, o keliami konkurencija tarsi nežymi, todėl buvo galima dirbti nesulaukiant nei didelio visuomenės (jos atstovai, jų vaikai patys turėjo galimybę dalyvauti projekte), nei Rusijos (bent jau nekėlė tiesioginio pavojaus Rusijos interesams) pasipriešinimo.

Ar Varšuvos kadetų korpuso idėja turėjo tiesioginį ryšį su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, labai abejotina. Nors dalis finansavimo buvo skirta iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo, Lietuva neišnaudodavo savo turimų vietų. Varšuva buvo toli, pragyvenimas brangus. Lietuvos bajorijai savo atžalas siųsti į Varšuvą buvo sunkiai įmanoma, todėl Lietuvos seimeliai nuolat kėlė reikalavimą Lietuvoje kurti atskirą mokyklą. Lietuvos bajorijos nuogastavimai turėjo realų pagrindą, nes korpusą baigę jaunuoliai savo tarnybos vieta retai pasirinkdavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenę. Šis faktas neturėtų stebinti, nes techninės kariuomenės rūšys Lietuvoje buvo labai vangiai plėtojamos, menkas potencialas, kiti valdovo interesai. Esamą skirtumą dar stiprino ir dominuojantis neigiamas Lietuvos kariuomenės stereotipas, kurį atskleidžia tiek korpuso komendanto A. K. Čartoriskio aplinkos memuarai, tiek vėlesniais laikais išryškėjęs nepasitikėjimas (1792, 1794 m. kampanijose Lietuvos kariuomenės vadais ir vadovaujančiais karininkais dažniausiai būdavo skiriami Lenkijos kariuomenės karininkai). Tad seimelių prašymai kurti atskirą mokyklą Lietuvoje buvo logiški ir motyvuoti, tačiau sunkiai įgyvendinami, nes valdovui kurti panašaus potencialo karo mokyklas Lietuvoje neužteko nei resursų, nei poreikio. Kitaip reikėtų vertinti Lietuvos gvardijos regimentus, kurie bazavosi Varšuvoje, tarnyba juose buvo ir garbinga, ir prestižinė. Tačiau ši Varšuvos „Lietuva“ su tikrąja Lietuva turėjo nedaug ryšio, nes gvardijos daliniuose nuo seno buvo daug svetimšalių,

karininkų perkėlimas iš gvardijos ir į gvardiją buvo retas reiškinys, suintensyvėjęs tik Ketverių metų seimo metu, kai kariuomenei ypač reikėjo puskarininkių ir karininkų. Tokiu būdu Kadetų korpuso grįžtamasis ryšys su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste buvo palyginti silpnas, išskiriant galbūt tik Ketverių metų seimo reformas, kurių metų pasižymėjo ne vienas Kadetų korpuso auklėtinis. Tačiau asmenybės, išugdytos Kadetų korpuse, atliko ženklia dalį valstybinės reikšmės darbų, patekusių į XVIII a. pabaigos ir XIX a. pirmosios pusės istoriją.

Varšuvos kadetų korpuso absolventų sąrašai, kurie buvo pasitelkti siekiant iširti, kokią karjerą padarė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės absolventai, yra paskelbti Kamillos Mrozowskos darbe, skirtame Riterių mokyklai⁴¹. Mes identifikavome 149 Kadetų korpusą baigusius ar jame kurį laiką praleidusius kadetus, kilusius iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių ar tarnavusius Lietuvos kariuomenėje. Iš šio darbo paimta ir dauguma biogramų, jas papildant naujesniais ir labiau patikimais duomenimis.

Strateginio lygio vadais, padariusiais įtaką ne tik kariuomenei, bet ir visuo-menei, būtų galima įvardyti šiuos Kadetų korpuso absolventus:

Tadas Kosciuszka. Žymiausias Kadetų korpuso absolventas ir dėstytojas, mokėsis ir dirbęs korpuse nuo pirmųjų dienų. Pasižymėdamas kariniais gabumais ir turėdamas patrioto sielą, jau studijų metais buvo aiškus lyderis ir sulaukė valdovo palankumo bei įvertinimo. Finansuojamas valdovo studijavo Prancūzijoje, vėliau, nenorėdamas grįžti į namus, kur tektų rinktis tarp lojalumo valdovui ir pareigos tėvynei, pasirinko tarnybą Prancūzijos kariuomenėje. Prasidėjęs Jungtinių Amerikos Valstijų karui dėl Nepriklausomybės, kaip prancūzų karininkas nuvyko į Ameriką, kur tarnavo inžinieriumi, statydamas ir tvirtindamas amerikiečių tvirtoves prie Hadsono upės (įskaitant Vest Pointo tvirtovę) ir lauko fortifikacijos įrengimus, turėjusius didelės reikšmės esminiams karo įvykiams. Pastebėtas generolo George'o Washingtono, buvo paskirtas generolu ir vadovavo nereguliariems daliniams. Tapo Amerikos Nepriklausomybės karo didvyriu, kurio atmintį mena ir šiandienos Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenė, Vest Pointo karo mokykla. Karui pasibaigus, 1784 m. grįžo į Lietuvą, tačiau negavo pareigų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje, nes neturėjo pinigų generolo pareigoms nusipirkti, nors Lietuvos seimeliai prašė tokiam žmogui rasti vietą. Tik 1789 m. didinant Abiejų Tautų Respublikos kariuomenę buvo sukurti ir nauji generolų etatai, tačiau T. Kosciuszka buvo priimtas ne į Lietuvos, bet į Lenkijos Karalystės kariuomenę. 1792 m. kare pasižymėjo vieninteliame laimėtame Zielencų mūšyje. Nesutikdamas su valdovo pasidavimu, pasitraukė iš kariuomenės ir tapo visų pripažintu konspiracinio judėjimo lyderiu, o prasidėjus 1794 m. sukilimui – jo vadu. Organizuojant sukilimą pasižymėjo inovatyviais,

41 Kamilla Mrozowska, *Szkola Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.

Respublikos santvarką ir vertybes atitinkančiais sprendimais, modernių principų pritaikymu ir karšta patriotine propagandine veikla, kuri leido sukelti kovon visas Abiejų Tautų Respublikos tautas, sukurti kovojančių valstiečių legendą ir visą Nepriklausomybės kovų tradiciją, tapusią pavyzdžiu vėlesniems sukilimams. Karo metu priėmė daug profesinio tipo sprendimų, statant Varšuvos įtvirtinimus, tiltus ir kita. Mūšyje prie Macejovicių pateko Rusijos kariams į nelaisvę, ir tai turėjo įtakos sukilimui pralaimėti. Sėdėjo Sankt Peterburgo Petropavlovsko tvirtovės kalėjime, pelnė universalaus kovotojo už laisvę reputaciją. Įvairių Europos valstybių prašymu buvo paleistas iš kalėjimo ir toliau kovose nebedalyvavo, net ir kviečiamas Napoleono Bonaparto. T. Kosciuszka savo gyvenamu laikotarpiu pademonstravo didžiausius valstybinio ir tarptautinio masto genijų karinius gabumus ir tapo siekiniu ištisų kartų karo mokykloms. Neatsitiktinai jo vardu vadinamos gatvės, Vroclavo sausumos pajėgų karo mokykla ir daug kitų įstaigų. Nors pastaraisiais dešimtmečiais buvo kritikuojami kai kurie T. Kosciuszkos kariniai sprendimai, jis tebelaikomas vienu iškiliausių Lenkijos ir Lietuvos karvedžių.

Kazimieras Nestoras Sapiega. Tai greičiausiai karjerą padaręs Kadetų korpuso absolventas. Korpusė mokėsi pirmaisiais korpuso veikimo metais – 1767–1772 m. Jau 1772 m. kovo 11 d. (yra nurodoma ir ankstesnė data – 1770 m. birželio 17 d.⁴²), turėdamas tik 15 metų, tapo artilerijos pulkininku, 1773 m. balandžio 10 dieną paskirtas Lietuvos artilerijos generolu (16 metų), tačiau realiai mokėsi Prancūzijoje, iš kurios grįžo tik 1776 m. Tokia žaibiška karjera buvo nulemta giminystės ryšių: Kazimierą asmeniškai rėmė valdovas ir dėdė Pranciškus Ksaveras Branickis. K. N. Sapiega tarp savo bendraamžių buvo lyderis. Taip pat buvo Seimo pasiuntiniu, vadovavo masonų ložei „Uolusis lietuvis“. Ypač pasižymėjo Ketverių metų seimo metu, vadovaudamas Lietuvos Seimo provincijai. Kaip Seimo konfederacijos maršalas K. N. Sapiega dalyvavo Patriotų grupuotės veikloje ir prisidėjo kuriant Gegužės 3-iosios konstituciją, kartu rasdamas laiko ir Lietuvos artilerijos bei inžinerijos plėtrai. K. N. Sapiegai buvo atiduota visa Lietuvos artilerijos valdų administracija, nereikalaujant ataskaitų, todėl iš jo buvo tikimasi didesnių rezultatų nei keli „padovanoti“ pabūklai. Stanislovui Augustui Poniatovskui svarstant galimybę prisidėti prie Targovicos konfederacijos, K. N. Sapiega užėmė principinę patriotinę poziciją, todėl buvo vertinamas kariškių ir patriotų. Jis dalyvavo ir T. Kosciuszkos sukilime. Nors jam, kaip aukšto rango pareigūnui, didesnių rezultatų pasiekti nepavyko, tačiau taktiniame lygmenyje dalyvavo ne viename mūšyje, kur pasižymėjo ugingomis kalbomis ir asmenine drąsa. Numalšinus sukilimą, aktyviai dalyvavo konspiracinėje ir politinėje veikloje, siekiant atkurti Abiejų Tautų Respubliką. Tik vėlesniais laikais, praradęs tiltį, pasitraukė iš aktyvios veiklos, nors jo vardas visada buvo prisimenamas.

42. *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. II, p. 283.

Tokia nevienareikšmiška karjera nulėmė ir prieštaringą Kazimiero Nestoro vertinimą istoriografijoje, kurioje dominuoja nuomonė, kad tokias galimybes turėjęs žmogus gyveno labai paviršutinišką gyvenimą ir galėjo pasiekti žymiai daugiau⁴³. Vis dėlto Kadetų korpuso absolventų gretose tai yra išskirtinė asmenybė, kuriai Lietuvos istoriografijoje turėtų būti skirta monografija.

Jokūbas Jasinskis. Baigęs Kadetų korpusą 1781 m. dar trejus metus po to ir nuo 1787 m. tarnavo tame pačiame Kadetų korpuse. Lietuvos kariuomenės gyvenime atsirado 1789 m. kaip pulkininkas leitenantas, Inžinerijos korpuso ir Inžinerijos mokyklos kūrėjas. Kartu su kitais inžinieriais pasižymėjo 1792 m. kovose, vėliau tapo sukilimo Lietuvoje konspiracinio tinklo kūrėju. Apsimesdamas artimu apsišaukėlio didžiojo etmono Simono Kosakovskio bendradarbiu, J. Jasinskis sukūrė efektyvią konspiracinę sistemą ir sugebėjo išlikti nesulaikytas pačioje rusų ir etmono panosėje. 1794 m. įvykdė sėkmingą perversmą Vilniuje ir tapo sukilimo vadu, revoliucinės kariuomenės kūrėju⁴⁴. Taktiniame lygmenyje kovoti sekėsi sunkiai. Tuo pasinaudodami T. Kosciuškos patikėtiniai sugebėjo J. Jasinskį eliminuoti, jį paskiriant Lenkijos kariuomenės Narevo divizijos sukilėlių vadu. Sukilėliams traukiantis, J. Jasinskis pateko į Varšuvos priemiesčio Pragos įgulą, kurios sudėtyje didvyriškai žuvo⁴⁵. Būdamas karštas patriotas, poetas ir radikalus teisybės ieškotojas savo asmenyje įkūnijo Kadetų korpuse formuotas dorybes ir tapo legenda.

Juozapas Jelenskis. Kadetų korpuse mokėsi 1766 m. Dalyvavo Baro konfederacijos kovose, tarnavo kavalerijoje, buvo ilgametis (1778–1793 m.) Lietuvos 2 priešakinės sargybos pulko pulkininkas, 1792 m. Lietuvos kariuomenės generolas majoras ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karo komisijos komisaras. Liko ištikimas etmonui S. Kosakovskiui ir 1794 m. sukilime nedalyvavo⁴⁶.

Lietuvos kariuomenėje ypač pasižymėjo **Grabovskių** giminė.

Feliksas (Florianas) Grabovskis, mokėsis Kadetų korpuse pirmaisiais metais, tarnavęs saksų kariuomenėje, vėliau 5 pėstininkų regimente išsitarnavo iki pulkininko leitenanto ir žuvo Pragos mūšyje⁴⁷. Povilas [Jonas] Grabovskis, 1775 m. baigęs Kadetų korpusą, sėkmingai tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1781 m. buvo 5 pėstininkų regimento kapitonas, 1783 m. – jau šio regimento šefas⁴⁸.

43 Łukasz Kądziera, Sapieha Kazimierz Nestor, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXV/1, s. 144, Warszawa–Kraków, 1994, p. 52–67.

44 Zdzisław Sulek, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa: MON, 1982, p. 91–94, 96, 99, 45–63.

45 *Powstanie Kościuszkowskie 1794, dzieje militarne*, redaktor naukowy Tadeusz Rawski, Warszawa: Agencja wydawnicza „Ergos“, Wojskowy instytut historyczny, 1994, t. I; 1996, t. II.

46 *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. II, p. 24, 193.

47 Zdzisław Sulek, *op. cit.*, p. 254; *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, II, p. 415.

48 *Powstanie Kościuszkowskie*, t. II, p. 225–229, 346; Zdzisław Sulek, *op. cit.*, p. 254. Yra galimybė kai kuriuos gyvenimo faktus supainioti su Kadetų korpuse nebuvusiu Povilu Jurgiu Grabovskiu, kuris 1789 m. buvo generolu inspektoriumi, 1792 m. – 3 pėstininkų regimento šefu, 1793 m. –

Steponas Grabovskis (gimė 1759 m.) – Lietuvos kariuomenės kapitonas, pasižymėjo 1792 m. kare Lietuvos Brastos mūšyje. T. Kosciuškos sukilime išsitaravo iki pulkininko. Pateko į Rusijos nelaisvę. O jo bendravardis (gimęs 1767 m., korpuse mokėsi 1775 m.) pradėjo tarnybą Lietuvos raitelių gvardijos regimente, kur ėjo neetatinio vėliavininko ir leitenanto pareigas⁴⁹, tačiau čia nematydamas aiškios perspektyvos perėjo į 1 pėstininkų regimentą, kur gavo majoro pareigas ir laipsnį. Formuojant naują 7 pėstininkų regimentą 1790 m. perėjo ten ir išsitaravo iki pulkininko leitenanto, o T. Kosciuškos sukilimo metu – iki pulkininko⁵⁰. Povilas ir Steponas Grabovskiai yra minimi ir tarp pirmųjų Vilniaus masonų⁵¹.

Jonas Nepomukas Horainas pasižymėjo kaip Lietuvos izdo ir karo komisijų komisaras, dalyvavo rengiant Jokūbo Jasinskio sukilimą, o T. Kosciuškos sukilimo metu – Lietuvos Vyriausiosios Tautinės Tarybos narys ir Lietuvos Brastos milicijos organizatorius⁵².

Julianas Ursinas Nemcevičius (*Julian Ursyn Niemcewicz*) tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės divizijos vado ir Kadetų korpuso komendanto generolo leitenanto A. K. Čartoriskio adjutantu. 1783 m. kartu su generolu paliko kariuomenę. Daug nuveikė kaip laikraščių leidėjas, dramaturgas, politikas, vienas 1791 m. gegužės 3-iosios konstitucijos autorių. T. Kosciuškos sukilimo metu buvo T. Kosciuškos adjutantu. Maciejovicų mūšyje buvo sužeistas ir pateko į nelaisvę⁵³. XIX a. pirmojoje pusėje daug nuveikė kovodamas už valstybės laisvę. Paliko svarbius atsiminimus⁵⁴.

Ypatingo žodžio nusipelnė **Karolis Hube**, torūnietis, kuris, pasimokęs Tiubingeno universitete, nuo 1790 m. tarnavo leitenantu, vėliau kapitonu – Lietuvos artilerijos profesoriumi ir mokė karininkus bei puskarininkius Inžinerijos mokykloje. Dalyvavo T. Kosciuškos sukilime, vėliau dirbo matematiku Jogailaičių universitete ir 1833–1835 m. buvo išrinktas universiteto rektoriumi⁵⁵.

Be šių žmonių, kurie spėjo atsiskleisti valstybinio masto darbuose, būta ir jaunesnio amžiaus karininkų. Nemažai Kadetų korpuso absolventų patekdavo į gvardijos regimentus. Vienas pirmųjų buvo Antanas Hyžas (*Antoni Hiż*), kuris nuo

---

generolu majoru, o 1794 m. – generolu leitenantu, nes literatūroje informacija labai persidengia ir kiekvienas autorius faktus traktuoja skirtingai.

49 Leidinyje *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794* (t. II, p. 148) yra minimas kaip titulinis leitenantas Grabovskis nežinomu vardu.

50 Šie du žmonės dažnai painiojami, paprastai abu gyvenimus sudedant į vieną (Zdzisław Sulek, *op. cit.*, p. 254). Atskyrimas padarytas remiantis: *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. II, p. 415, 450.

51 Stanisław Małachowski-Łępicki, *Masonai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse 1776–1822. Istorija ir šaltiniai*. Vilnius: Mintis, 2009, p. 10.

52 Zdzisław Sulek, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, p. 91–94, 96, 99, 220.

53 *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. II, p. 28.

54 Julian Ursyn Niemcewicz, *Pamiętniki czasów moich. Dzieło pośmiertne Juliana Ursyna Niemcewicza*, Paryž, 1848.

55 *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. II, p. 292.

1770 m. pradžios tarnaudamas Lietuvos pėstininkų gvardijos regimente išsitaravo iki kuopos kapitono laipsnio (1773 m.) ir šioje pozicijoje liko iki pat valstybės pabaigos. Kapitono laipsnį gvardijoje taip pat turėjo Tadas Vickis (*Tadeusz Witski, Wickt*), Kadetų korpuse mokėsis 1766–1768 m. ir tarnybą pradėjęs tik 1777 m.⁵⁶ Trys broliai Daškevičiai (*Daszkiewicz*) tarnavo Lietuvos gvardijos regimentuose: Kazimieras ir Vladislovas – pėstininkų, Mykolas – raitelių regimente, o Ignas buvo 3 pėstininkų pulko vėliavininku.

Kavalerijoje taip pat būta keletu Kadetų korpuso auklėtinių. Adomas Jastšembskis (*Adam Jastrzębski*) tarnavo I husarų brigadoje vėliavininku, vėliau iki pat valstybės pabaigos – leitenantu.

Pėstininkų daliniuose tarnavo ne vienas Kadetų korpuso auklėtinis. Ignotas Giedraitis, Kadetų korpuse studijavęs 1768–1771 m., 3 pėstininkų regimente karjerą padarė nuo vėliavininko iki pulkininko (1789–1794 m.)⁵⁷. Juozapas Šyrinas (*Józef Szyrin-Syrin*) tarnavo Lietuvos pėstininkų gvardijoje vėliavininku (1790–1793 m.). Benediktas Tyzenhauzas (*Benedykt Burhard Tiesenhausen*) minimas tarp pirmųjų kadetų (1766 m.) – Lietuvos pėstininkų gvardijos regimente jis išsitaravo iki kapitono laipsnio (1787–1794 m.)⁵⁸. Jonas Stachovskis greičiausiai tarnavo Lenkijos Karalystės gvardijoje. Antanas Darevskis 1792 m. tapo 7 pėstininkų regimento vėliavininku. Antanas Giedraitis, 1781 m. baigęs mokslus Kadetų korpuse, karininko pozicijos negavo, todėl metus tarnavo kaip kareivis Lenkijos Karalystės pėstininkų gvardijoje ir tik nuo 1783 m. gavo vėliavininko pareigas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės 3 pėstininkų regimente. Už nežinomas nuodėmes 1786 m. buvo degraduotas į eilinius, tačiau 1788 m. trumpam vėl buvo grąžintas į karininkus. 1790–1794 m. paskirtas kapitono rango regimento auditoriumi. Kasparas Giedraitis, Kadetų korpuse mokėsis 1773–1774 m., 1775 m. buvo paskirtas karininku į Lietuvos kariuomenę. 1777 m. jis tapo 2 pėstininkų regimento adjutantu ir 1786 m. baigė tarnybą, turėdamas tą patį laipsnį⁵⁹.

Lietuvos artilerijos korpuse taip pat tarnavo keletas Kadetų korpuso absolventų. Jonas Pšyjemskis (*Jan Przyjemski, Jan z Przyjmy*), į Kadetų korpusą patekęs iš Rusijos kariuomenės, šiame korpuse praleido kelerius metus kaip karininkas. Nuo 1773 m. liepos 5 d. Lietuvos kariuomenės artilerijoje tarnavo leitenantu, vėliau iki pat mirties – 1781 m. sausio 18 d. buvo kuopos kapitonas⁶⁰.

Jauname Inžinierių korpuse (įkurtas 1789 m.) buvo dauguma Kadetų korpuso auklėtinių. Be minėto J. Jasinskio, korpusą ir jo mokyklą kūrė Lenkijos Karalystės pilietis kapitonas Mykolas Sokolnickis, vienas žymiausių korpuso absolventų

56 T. Vickis buvo gimęs 1754 m., taigi mokymosi Kadetų korpuse metu jam buvo tik 12–14 metų, tad 1777 m. jis tebuvo 21 metų amžiaus, *Ibid.*, p. 321.

57 *Ibid.*, p. 375.

58 *Ibid.*, p. 320.

59 *Ibid.*, p. 355.

60 *Ibid.*, p. 271–272, 282.

(1777–1780 m.), stažavęsis užsienyje. 1791 m. išvykęs stažuotei į Saksoniją, jis spėjo grįžti kaip tik prieš 1792 m. karą. Vykstant šiam karui buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės generaliniu kvartirmeisteriu ir padarė daug įsimintinų darbų, tarp kurių paminėtina tilto per Nemuną prie Gardino statyba, kurios aprašymas pateko į tarptautinę profesinę spaudą. Karui pasibaigus, pasitraukė iš kariuomenės ir atsidėjo karo technikos teorijos ir inžinerijos studijoms⁶¹. Vėliau pasižymėjo Napoleono karuose Varšuvos kunigaikštystės kariuomenėje.

Korpuse tarnavo Jurgis Adomavičius (*Jerzy Adamowicz*) (1789–?), kuriam 1790 m. buvo suteiktas leitenanto laipsnis⁶². Kajetonas Hrinevičius (*Kajetan Hryniewicz*) 1790 m. korpuse pradėjo tarnauti leitenantu, prieš pat sukilimą buvo paskirtas kapitonu⁶³.

Kadetų korpuso absolventai ne tik tarnavo kariuomenėje, bet ir veikė kitose valstybės veiklos srityse: dirbo teisininkais, buvo poetai, kultūros veikėjai, tačiau sunkiais laikais prisijungdavo prie krašto gynėjų. T. Kosciuškos sukilimo metu kuriant nereguliuosius dalinius taip pat pasižymėjo Kadetų korpuso absolventai. Tomas Morikonis (*Tomasz Morykoni*) tapo Vilkmėgės pavieto generolu majoru; Leonardas Paškovskis – Palenkės vaivadijos milicijos pikinierių pulkininku leitenantu, o prieš tai tarnavo Lietuvos gvardijos kapitonu; Karolis Pakošas (*Karol Pakosz*), dar būdamas kadetas, stojo į sukilėlių gretas Lenkijos Karalystėje; Jonas Radziševskis kovojo sukilėlių gretose; Vincentas Rudnickis 1794 m. balandžio 19 d. viso korpuso vardu pasirašė sukilimo manifestą.

Iš Lietuvos kilę kadetai tarnavo ir Lenkijos Karalystės kariuomenėje: Kazimieras Narbutas (*Kazimierz Narbutt*) ir Vincentas Počackis (*Wincenty Podczacki*) – buvo kapitonai; valdovo aplinkoje Rapolas Konarskis (*Rafal Konarski*) paskirtas valdovo sekretoriumi; Antanas Giedraitis tapo valdovo Stanislovo Augusto Poniašovskio šambelionu; Jonas Kamenskis (*Jan Kamiński*), pabaigęs tarnybą Kadetų korpuse, įstojo į Pijorų ordiną ir tapo vienuoliu. Kadetų korpuso absolventai buvo aktyvūs masonų ložės „Uolusis lietuvis“ nariai. Be magistro K. N. Sapiegos, masonų ložėje buvo Kadetų korpuso auklėtinis Andrius Lenskis (*Andrzej Łęski*).

Gardino (Vilniaus) kadetų korpusas buvo įkurtas 1773 m. Iš pradžių šis korpusas buvo skirtas valdovo Gardino ekonomijos gyventojams, daugiausiai nekilmingiems, siekiant parengti reikalingus specialistus. Vėliau, ypač 1782 m., korpusui persikėlus į Vilnių, šią įstaigą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo siekiama paversti Varšuvos kadetų korpuso atitikmeniu. Mokyklos vadovybę iš esmės sudarė Jo karališkosios malonybės Gardino bataliono vadovybė. Mokyklos vadovas Pranciškus Ksaveras Friolichas (*Franciszek Ksawery*

61 Michał Sokolnicki, *General Michał Sokolnicki 1760–1815 przez Michała Sokolnickiego*, Warszawa, 1912, p. 12–23.

62 *Ibid.*, p. 291.

63 *Ibid.*, p. 292.

Froelich) prieš tai dirbo Nesvyžiaus artilerijos ir inžinerijos mokyklos vadovu. Gardino korpuso veikimo pradžioje jis buvo vienintelis dėstytojas, vėliau prie jo prisijungė kiti karininkai ir puskarininkiai (algų už papildomą darbą kariai dažniausiai negaudavo). Mokykloje buvo mokoma kalbų, reikalingų inžinerijai, geometrijos, piešimo, algebros, truputį istorijos. Kadetų korpusui persikėlus į Vilnių, direktoriumi tapo kapitonas (vėliau majoras) Liudvikas Viažovskis. Korpuse reguliariai dirbo tik pats komendantas ir du seržantai⁶⁴. Mokykla neturėjo pakankamai resursų, todėl ir tokių laimėjimų, kokius pasiekė Varšuvos kadetų korpusas, tikėtis nevertėjo. Iš jo absolventų galėjo išaugti tik jaunesnieji karininkai. Lietuvos kariuomenės karininkų sąrašuose randame Benediktą Kolontajų (*Benedykt Kolltąj*), kuris į Lietuvos kariuomenę įstojo 1790 m. kovo 27 d. Joje išsitarnavo iki leitenanto laipsnio. Artilerijoje tarnavo korpuso auklėtinis Juozapas Vyganovskis (*Józef Wyganowski*), tarnybą pradėjęs 1792 ar 1791 m. (formali data 1792 m. liepos 9 d.).

Šis toli gražu neišsamus sąrašas akivaizdžiai parodo, kokią įtaką Kadetų korpuso auklėtiniai turėjo Lietuvos kariuomenės gyvenimui, ypač sunkiais laikais.

Lietuvos inžinerijos mokykla buvo organizuota Jokūbo Jasinskio iniciatyva 1789 m. Vilniuje kuriant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės inžinerijos korpusą, bet realiai ji pradėjo veikti tik 1790 m. pradžioje. Mokykloje mokėsi korpuso puskarininkiai, dėstė karininkai⁶⁵. Nors mokyklos pobūdis nesiskyrė nuo seniau veikusių dalinio naujokų – kadetų mokymų, šios mokyklos veiklos intensyvumas ir jau po kelerių metų pasiekti rezultatai ją verčia išskirti ir paminėti šiame straipsnyje⁶⁶. Artilerijos mokykla, nors etatuose numatyta jau 1789 m., realiai buvo kuriama tik 1793–1794 m.⁶⁷ to paties J. Jasinskio iniciatyva. Tačiau šios mokyklos kūrimas buvo daugiau priedanga pulkininko pagrindinei veiklai pridengti rengiant sukilimą nei realūs veiksmai. Oficialiai jungtinė Artilerijos ir inžinerijos mokykla buvo įsteigta 1793 m. liepos 15 dieną⁶⁸. Mokyklos absolventai savo žinias parodė realiose 1792 ir 1794 m. kampanijose, kur Inžinerijos korpusas pademonstravo bene geriausią pasirengimą iš visų Lietuvos kariuomenės dalių.

64 Jarosław Gdański, Mariusz Machynia, Czesław Srzednicki, Stepan Kamil, *Oficerowie Rzeczypospolitej Ojgga narodów 1777–1794: spisy, t. I/4: Wojsko koronne. Formacje targowicy, szkolnictwo wojskowe, varia, uzupełnienia*, Kraków: Księgarnia akademicka, 2003, p. 78–80.

65 1790 m. kovo–rugsėjo mėn. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės inžinierių korpuso salės studijų grafikas, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. SA, b. 18334, l. 495.

66 Valdas Rakutis, *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1792)*, Vilnius: Vaga, 2001, p. 178.

67 Artilerijos korpusas buvo labai apkrautas kasdieniniais darbais. Jis buvo padidintas daugiau nei 10 kartų ir turėjo užsiimti naujokų apmokymu. Paskutiniaisiais metais prieš 1792 m. karą gauta daug lėšų artilerijos pabūklams ir parkui atnaujinti, vykdyti mokomieji techniniai šaudymai, todėl artilerijos profesorių etatai buvo neužimti (aut. pastaba).

68 *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794*, t. I/4, p. 95–96.

Apibendrinant išsakytas mintis reikia konstatuoti, kad karo mokyklos turėjo didelės įtakos Lietuvos kariuomenės plėtrai. Jos parengė gausų būrį valstybės veikėjų ir specialistų, dažnai savo idėjomis lenkdamos aplinką ir būdamos visuomeninio gyvenimo priešakyje. Karo mokyklų sėkmei didelės reikšmės turėjo jos rėmėjų pažiūrų platumas, skiriami resursai, bibliotekų dydis ir rūpestis absolventais jiems pabaigus studijas. Nedidelė ir prastai aprūpinta Lietuvos kariuomenė neįtė tokių žmonių poreikio, retai sudarė sąlygas gabiems žmonėms pasireikšti iki pat 1788–1792 m. karinių reformų. Ankstesnio laikotarpio kariuomenėje ir toliau dominavo laipsnius gebėję nupirkti ir karinei rutinai atsparūs asmenys. Tik valdovo Stanislovo Augusto rūpestis kadetais ir pasikeitusi tarptautinė situacija sudarė sąlygas naujos Apšvietos kultūros proveržiui, kurio pirmi rezultatai parodė karinio jaunimo rengimo naudą 1792 m. karo metu. Zielencų kautynės, Lietuvos karo inžinierių veikla – tai buvo karo mokyklų absolventų ir jų rėmėjų veiklos rezultatas. Dauguma 1794 m. sukilimo metu buvusių kadetų jau buvo užėmę atsakingas pozicijas.

Negausūs Liunevilio mokyklos absolventai tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir pasižymėjo visuomeniniame gyvenime, tačiau didesnės įtakos kariuomenės vertybėms ir bendram karybos būviui nepadarė, nors galėjo nulemti tam tikrą progresą artilerijos srityje.

Radvilų specialybės mokyklos absolventai tarnavo Radvilų milicijoje, iš kurios kai kurie perėjo į Lietuvos artileriją. Šių absolventų pasiekimus stipriai riboja per 1764 m. tarpuvaldį prarasta Radvilų giminės įtaka.

Gardino ir Vilniaus kadetų korpuso auklėtiniai pasižymėjo tik jaunesniųjų karininkų aplinkoje. Tai nulėmė riboti mokyklos resursai ir mokymo kokybė.

Iš visų mokyklų tik Jo karališkosios malonybės Varšuvos kadetų korpusas, globojamas valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio, parengė valstybinio rango vadovus ir specialistus. Ši mokykla, įkurta pačioje Stanislovo Augusto valdymo pradžioje, tapo prologu ir siektinu pavyzdžiu Edukacinės komisijos švietimo sistemai. Ypač didelį poveikį šios mokyklos idėjos turėjo valstybinėms karinėms reformoms, vykdytoms 1788–1794 m. Dauguma gabių auklėtinių atsiskleidė tik T. Kosciuškos sukilime ir vėlesnėje epochoje. Kadetų korpusas, jo idėjos ir absolventai buvo sudėtinė ir labai svarbi XVIII a. pabaigos valstybinių ir švietimo reformų dalis, turėjo grįžtamąjį ryšį ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Visos išvardytos mokyklos buvo sukurtos Lietuvoje ar lietuviams, todėl jų įdirbis turėtų būti įtraukiamas į bendrą Lietuvos švietimo diskursą. XVIII a. karo mokyklos nebuvo visiškai uždara sistema, jose daug vietos buvo skiriama bendrosioms ugdymo programoms, fundamentaliosioms disciplinoms, tuo labiau kad pagrindiniai mokiniai buvo paaugliai ir jaunuoliai. Kariuomenė nebuvo atsi-
ribojusi nuo visuomenės, jos karininkai buvo aktyvūs viešojo sektoriaus veikėjai,

dalį davę politiniame ir kultūriniam gyvenime, o karo mokyklėse ar net kariuomenės daliniuose dėstydamo ir kitų mokyklų dėstytojai.

Lietuvos kariuomenės būvis labai priklausė nuo bendrojo gyventojų švietimo, filosofinių idėjų, visuomenės vertybių, elito siekinių ir tiesiog epochos dvasios, o reformų ir krizių metu demonstravo visuomenės požiūrį ir politinę struktūrą, todėl tolesni kariuomenės tyrimai šia kryptimi gali būti naudingi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenės transformacijų tyrimui.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Czartoryski Adam Kazimierz, *Katechizm Rycerski*, Łódź–Paryž–Poznań–Wilno–Zakopane: Nakładem Gebethera i Wolfa, 1925.
- Niemcewicz Julian Ursyn, *Pamiętniki czasów moich. Dzieło pośmiertne Juliana Ursyna Niemcewicza*, Tarnów: s. n., 1880.
- Bączkowski Marek Jan, Akademia rycerska w Nieświeżu i Radziwiłłowskie korpusy kadetów w XVIII wieku, in: *Wiek Oświecenia*, t. 10, Warszawa, 1994, p. 17–50.
- Boye Pierre, *La Cour polonaise de Luneville (1737–1766)*, Nancy, 1926.
- Cieselski Tomasz, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2009.
- Dolinskas Vydas, *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*, Vilnius: Vaga, 2003.
- Gdański Jarosław, Machynia Mariusz, Srzednicki Czesław, Stepan Kamil, *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga narodów 1777–1794: spisy, t. I/4: Wojsko koronne. Formacje targowicy, szkolnictwo wojskowe, varia, uzupełnienia*, Kraków: Księgarnia akademicka, 2003.
- Giergielewicz Jan, *Szkoły korpusów inżynierów i rozwój literatury wojskowo-technicznej w epoce Stanisława Augusta*, Warszawa: [s. n.], 1929.
- Giergielewicz Jan, *Zarys historii korpusów inżynierów w epoce Stanisława Augusta*, Warszawa: Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, 1933.
- Halicz Emanuel, Ratajczyk Leonard, *Rola szkoły rycerskiej w procesie tworzenia nowoczesnej kadry oficerskiej w Polsce XVIII w.*, Warszawa: [s. n.], 1966.
- Herbst Stanisław, Grabowski Paweł z Konopicy, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1960–1961, p. 506–507.
- Jusupowicz Monika, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodu Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa: Neriton, 2014.
- Jusupowicz Monika, Bajorų identifikavimo problemos sprendimas remiantis Juozapų ir Simonų Zabielių pavyzdžiu in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2011 metai*, 2012, t. I, p. 19–30.
- Kasperavičiūtė Vitalija, Jėzuitų ir Edukacinės komisijos mokyklų Kaune: sąveika ir perimamumas XVIII a., in: *Kauno istorijos metraštis*, 2002, t. III, p. 49–65.
- Kądziała Łukasz, Sapieha Kazimierz Nestor, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXV/1, s. 144, Warszawa–Kraków, 1994, p. 52–67.
- Kieniewicz Stefan, Grabowski Stefan (1767–1847), in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1960–1961, p. 512–513.
- Lisowski Witold, *Polskie korpusy kadetów 1765–1956*, Warszawa: MON, 1982.
- Machynia Mariusz, Rakutis Valdas, Srzednicki Czesław, *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794: spisy, t. II: Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków: Księgarnia akademicka, 1999.
- Małachowski-Łępicki Stanisław, *Masonai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse 1776–1822 m. Istorija ir šaltiniai*, Vilnius: Mintis, 2009.
- Miterzanka Mieczysława, *Działalność pedagogiczna Adama ks. Czartoryskiego, generała ziem Połdolskich*, Warszawa–Lwów: Wydawnictwo Naukowe Towarzystwa Pedagogicznego, 1931.

- Mrozowska Kamilla, *Szkola Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.
- Niedziela Rafał, *Pisma polityczne w okresie bezkrólewia i wojny o tron polski po śmierci Augusta II Mocnego (1733–1736)*, Kraków: Towarzystwo wydawnicze „Historica Iagellonica”, 2005.
- Parent Arnaud, Prancūzų karybos įtaka Liunevilio ir Varšuvos kadetų mokyklose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorams, in: *Karo archyvas*, t. XXIX, Vilnius, 2014, p. 8–32.
- Pasztor Maria, Milicje magnackie Radziwiłłów: Michała Kazimierza „Rybenki“ i Karola Stanisława „Panie Kochanku“ – skład, organizacja, funkcje, in: *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku, ofiarowane Prof. Jerzemu Michalskiemu w 70 rocznicę urodzin*, Warszawa, 1994, p. 140–146.
- Powstanie Kościuszkowskie 1794, dzieje militarne*, redaktor naukowy Tadeusz Rawski, Warszawa: Agencja wydawnicza „Ergos”, 1994, t. I; 1996, t. II.
- Rabowicz Edmund, Józef Jelenski, in: *Polski Słownik Biograficzny*, 1964–1965, t. XI, p. 143–144.
- Račkauskas Jonas, Lietuvos ir Lenkijos edukacinė komisija ir jos įtaka kitų kraštų švietimo sistemoms, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, t. VIII, Roma, 1974, p. 399–422.
- Rakutis Valdas, Artyleria Wielkiego Księstwa Litewskiego 1717–1764, in: *Między barokiem a oświeceniem. Wojny i niepokoje czasów saskich*, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 2004, p. 54–60.
- Rakutis Valdas, Lietuvos kariuomenės reformos 1764–1776 metais, in: *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1997.
- Rakutis Valdas, *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1792)*, Vilnius: Vaga, 2001.
- Rakutis Valdas, Lietuvos karo mokyklos XVIII a., in: *Lietuvos bajoras*, 1995, Nr. 2, p. 26.
- Rakutis Valdas, LDK karininkai 1764–1788 metais, in: *Darbai ir dienos*, Kaunas, 1997, Nr. 5 (14), p. 207–214.
- Rakutis Valdas, Mokymo ir auklėjimo metodai Abiejų Tautų Respublikos Varšuvos kadetų korpuse 1765–1795, in: *Kardas*, 2005, Nr. 4, p. 49–52.
- Rakutis Valdas, Radvilų milicija XVIII a., in: *Karo archyvas*, t. XX, Vilnius, 2005, p. 101–162.
- Rakutis Valdas, Valstybinė ir privati kariuomenė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. viduryje, in: *Viešios ir privačiosios erdvės XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 105–120.
- Sokolnicki Michał, *General Michał Sokolnicki 1760–1815 przez Michała Sokolnickiego*, Warszawa, 1912.
- Sulek Zdzisław, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa: MON, 1982.
- Staszewski Jacek, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum, 1986.
- Szybiak Irena, *Szkolnictwo komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973.
- Wagner Marek, *Kadra oficerska armii koronnej w drugiej połowie XVII wieku*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1995.
- Zimińska Joanna, *Dzieje Szkoły Rycerskiej*, Warszawa: PZWS, 1972.

LITHUANIAN MILITARY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF THE 18TH CENTURY STATE AND MILITARY REFORMS

VALDAS RAKUTIS

In the 18th century the Grand Duchy of Lithuania had several professional and general schools for education of military personnel: Company of Grand-Musketeers (1732–1733) founded by the King August II, Luneville Cadet Corps (1736–1766) founded by Stanisław Leszczyński, professional school of artillery and engineering to service militia of the Radziwiłł possessions, periodically open in 1747–1776; Warsaw Cadet Corps of His Royal Grace (1765–1794), Grodno Cadet Corps to Royal Economy, later reorganized into Vilnius Cadet Corps, and professional school for sergeants (artillery and engineering) (1789–1794). Graduates of these schools served in the army of the Grand Duchy of Lithuania, occupying various positions depending on their age, family influence and skills. The most influence in development of the state was exercised by the graduates of Warsaw Cadet Corps, directed by the lieutenant general of the Grand Duchy of Lithuania Adam Kazimierz Czartoryski. Among them most notably were aristocrats of the Grand Duchy of Lithuania: engineer and General Tadeusz Kościuszko, officer, politician and playwright Julian Ursyn Niemcewicz, long-serving Colonel Józef Jelenski, administrator and statesman Jan Horain, and among Polish noblemen serving in Lithuanian army – military engineer Jakub Jasinski. Graduates of the military schools had significant impact in the 1792 war between the Commonwealth of Both Nations and Russia, and especially in the 1794 Uprising of Tadeusz Kościuszko where they were noted as patriots, great organizers and officers. Many of these 18th century officers realized their education in later wars and uprisings. The results of the military schools must be appreciated in the context of the 18th educational reforms, because these results were a constituting part of important processes, taking place in the Commonwealth of Both Nations and sometimes getting ahead of general educational reforms.

Keywords: 18th century, education, military schools, Lithuanian army, officers, Warsaw Cadet Corps, Grodno (Vilnius) Cadet Corps, Lithuanian School of Engineering.